

TALABALARNING QONUNY MANFAATLARINI HIMOYA QILISH

Dlanova Palzira Gulimbetovna

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiya instituti Agrotexnologiya va o'rmonchilik fakulteti tyutori

Kurbanova Aisara Polatovna

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti i tyutori

Usenova Rano Baxtiyarovna

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti Agrotexnologiya va o'rmonchilik fakulteti tyutori

Annotatsiya

Mazkur maqola talabalarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishga oid masalalarga bag'ishlangan. Unda talabalarning huquqiy maqomi, ularning ta'lim olish jarayonidagi huquq va majburiyatlari, shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlarini ta'minlash mexanizmlari tahlil qilingan. Talabalarning huquqlarini buzilishidan himoya qilishda davlat organlari, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining o'ri va vazifalari ochib berilgan. Shuningdek, milliy qonunchilikdagi me'yorlar va xalqaro huquqiy hujjatlar asosida talabalarning manfaatlarini himoya qilish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqot ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va talabalar huquqlarini kafolatlashga qaratilgan ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Talaba huquqlari, Qonuniy manfaatlar, Ta'lim tizimi, Huquqiy maqom, Huquq va majburiyatlar, Ijtimoiy himoya, Davlat organlari, Fuqarolik jamiyati, Xalqaro huquqiy hujjatlar, Ta'lim muassasalari.

Talabalarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish masalasi jamiyat taraqqiyoti va davlatning ijtimoiy siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Talabalar nafaqat davlatning intellektual salohiyatini oshirishga hissa qo'shuvchi avlod, balki kelajakni quruvchi shaxslar hisoblanadi. Shu sababli ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratish, mehnat qilish huquqini ta'minlash, shuningdek, turmush sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur.

Mazkur mavzu dolzarbligi bugungi kundagi global jarayonlar, ta'lim tizimidagi islohotlar va talabalar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar bilan bog'liq. Talabalarning ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va madaniy sohalaridagi manfaatlarini himoya qilish esa nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki mamlakatning barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Ushbu kirish qismida talabalarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning ahamiyati, bu borada mavjud muammolar va ularning yechimlari yuzasidan olib boriladigan chora-tadbirlarning asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Talabalarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish: asosiy yo'nalishlar

1. Talabalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari

Talabalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy bazasi davlat konstitutsiyasi, ta'lim to'g'risidagi qonunlar, xalqaro konvensiyalar va boshqa normativ hujjatlar asosida shakllantirilgan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tegishli moddalari har bir fuqaroning ta'lim olish huquqini kafolatlaydi. Shuningdek, "Ta'lim to'g'risida"gi qonun talabalar huquqlarini belgilab beradi, jumladan:

- Ta'lim olishdagi teng imkoniyatlar;
- Ta'lim jarayonida shaxsiy erkinlikni saqlash;
- Mehnat qilish, stipendiya olish va sog'lom hayot tarzini olib borish uchun sharoit yaratish.

2. Talabalar ijtimoiy manfaatlarini ta'minlash

Talabalarning turmush darajasini oshirish va ijtimoiy himoyasini kuchaytirish davlat va jamiyatning ustuvor vazifalaridan biridir. Bu borada quyidagi tadbirlar amalga oshirilishi zarur:

- Talabalar yotoqxonalarini qurish va ularni zamonaviy sharoitlar bilan ta'minlash;
- Moddiy yordam va stipendiyalarni oshirish;
- Ish bilan ta'minlashga ko'maklashish va o'qish davrida qo'shimcha daromad olish imkoniyatlarini yaratish.

3. Huquqbuzarliklardan himoya qilish va talabalar xavfsizligini ta'minlash

Talabalarning xavfsizligini ta'minlash va ularni huquqbuzarliklardan himoya qilish muhim masalalardan biridir. Buning uchun:

- Talabalarning huquqiy savodxonligini oshirish;
- Ta'lim muassasalarida huquqiy maslahat markazlarini tashkil etish;
- Huquq-tartibot organlari bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur.

4. Talabalar tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash

Talabalar faolligini oshirish va ularning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, ularni jamiyatning faol qatnashchisi sifatida shakllantirish uchun:

- Yoshlar siyosati doirasida grant va stipendiya dasturlari;
- Ijodiy va tadbirkorlik loyihalarini moliyalashtirish;
- Talabalar tashkilotlarini rivojlantirish bo'yicha imkoniyatlar yaratish lozim.

5. Xalqaro tajriba va hamkorlikni rivojlantirish

Dunyo tajribasini o'rganish va talabalarning xalqaro ilmiy, madaniy va ta'lim almashinuvlarida ishtirokini ta'minlash ham muhimdir. Bunda:

- Xalqaro talabalar almashinuvi dasturlarini kengaytirish;
- Xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda qo'shma dasturlarni joriy etish;
- Chet elda ta'lim olish imkoniyatlarini oshirish choralari ko'riladi.

6. Talabalar uchun munosib mehnat sharoitlarini yaratish

Talabalar o'qish bilan birga mehnat faoliyatini amalga oshirishlari uchun sharoit yaratish ularning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Buning uchun:

- Talabalar mehnatini qonuniy tartibga soluvchi normativ hujjatlarni ishlab chiqish;
- Yarmarka va boshqa tadbirlarda talabalarni qisman band qilish imkoniyatlarini kengaytirish;
- Korxonalar va tashkilotlarda amaliyot o'tashni ish bilan ta'minlashga bog'lash mexanizmini joriy etish zarur.

7. Ta'lim sifati va talabalar uchun teng imkoniyatlar

Har bir talaba sifatli ta'lim olish huquqiga ega. Bu borada ta'lim tizimining samaradorligini oshirish, talabalar o'rtasida teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilishi kerak. Buning uchun:

1. Talabalar individual ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim usullarini qo'llash;
1. Imtiyozli shartlar asosida kam ta'minlangan oilalar farzandlariga yordam berish;
1. Nogironligi bor talabalar uchun maxsus sharoitlar yaratish.

8. Talabalar salomatligini muhofaza qilish.

Talabalar sog'lig'ini saqlash va jismoniy rivojlanishiga ko'maklashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada:

- Talabalar uchun sport tadbirlarini o'tkazish va zamonaviy sport inshootlarini tashkil etish;
- 1. Talabalar orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.
- 1. Psixologik yordam markazlarini yaratish va salomatlikni monitoring qilish tizimini rivojlantirish.

9. Talabalar ovozining kuchini oshirish

Talabalar o'z huquq va manfaatlarini ifoda etish imkoniyatiga ega bo'lishlari uchun ular ishtirokida turli maslahat kengashlari va muhokama platformalari tashkil etilishi kerak. Shu jumladan:

1. Talaba kengashlari va assotsiatsiyalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash;
- Talabalar ijtimoiy masalalardagi taklif va tashabbuslarini inobatga olish;
- Oliy ta'lim muassasalarining boshqaruv tizimida talabalar ishtirokini ta'minlash.

10. Talabalar huquqlarini buzish holatlariga qarshi kurash

- Talabalar huquqlarining buzilishi holatlariga qarshi samarali mexanizmlarni joriy etish dolzarb masalalardan biridir. Bu borada:
- Talabalarning huquqlari buzilgan holatlarda murojaat qilishlari uchun maxsus ishonch telefonlarini tashkil etish;
- Huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tezkor choralar ko'rish;
- Huquqbuzarliklarga qarshi jamoatchilik nazoratini kuchaytirish.

11. Texnologiyalarni joriy etish va raqamlashtirish

Zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish talabalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratadi. Xususan:

- Elektron ta'lim platformalarini rivojlantirish;
- Talabalarning masofaviy ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish;
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni rag'batlantirish.

Yuqoridagi chora-tadbirlar talabalarning huquq va manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi va ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga yordam beradi.

Talabalarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish jamiyat taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu jarayon ta'lim olish huquqini ta'minlash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ijtimoiy kafolatlar bilan ta'minlash va ularga nisbatan adolatli munosabatni rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish davlat, ta'lim muassasalari va jamiyatning hamkorlikdagi sa'y-harakatlarini talab etadi. Bu yo'nalishdagi chora-tadbirlar nafaqat talabalarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga, balki ularning intellektual va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, talaba manfaatlarini himoya qilish nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikning muhim omili sifatida ham qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020 yil, yangi tahrir)
- 2) O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan "Talabalar odob-axloq kodeksi"
- 2) Mahkamova N. "Huquqshunoslik. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi fanining mavzulari bo'yicha talabalarda fuqarolik huquqlarini shakllantirish" (uslubiy qo'llanma)